

NEMIS TILI FRAZELOGIYASIDA SONLAR SEMANTIKASI

¹Abduraxmonov Alisher

O'zMU, XFF, Lingvistika (nemis tili) mutaxassisligi 2-kurs magistranti,

²Ismailov Y. N.

Ilmiy raxbar: f. f. n. dots.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7549618>

ARTICLE INFO

Received: 10th January 2023

Accepted: 18th January 2023

Online: 19th January 2023

KEY WORDS

Frazeologiya, numerativ frazeologik birliklar, intonatsiya, minimal segment, raqamli komponent.

ABSTRACT

Ushbu maqolada nemis tili frazeologiyasida sonlar semantikasiga, oid frazeologik birliklarning, raqamlar asosida berilishida sonlarning xususiyati va axamiyatiga oid malumotlar keltirilgan.

Bugungi kunda frazeologiya fanida numerativ frazeologizmlarning lingvistik tabiatini tavsiflovchi qator tadqiqotlar mavjud bo'lishiga qaramay, sonlarning o'z ma'nolari va ramzlari haligacha atroflicha tahlil qilinmagan. Shu bilan birga, raqamlarning ma'nosi va hatto tasavvuf bilan bog'liq bo'lgan narsalarga qiziqish katta. Shu bilan birga, ushbu maqola raqamlarning ramziyligi tilda va buning natijasida uning ajralmas qismi - frazeologizmlar, bizning holatlarimizda - nemis tilida qanday aks ettirilganligi taqdim qilingan.

Nemis tilida juda ko'p qisqa, o'rinli, aqlli va majoziy iboralar mavjud. Bunday iboralar frazeologizmlar deyiladi va tilshunoslikning ularni o'rganuvchi bo'limi **frazeologiyadir**.

Frazeologizmlar xalq donoligining in'ikosidir, ularning ko'pchiligi tilda o'nlab va yuzlab yillar davomida mavjud bo'lib kelgan, chunki odamlar quvnoq musiqa va g'arazli istehzoni etkazish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan yaxshi maqsadli majoziy iboralarni yaxshi ko'radilar. Shuningdek ma'no boyligi, obrazlilik, ixchamligi va yorqinligi tufayli frazeologiya tilda juda muhim o'rin tutadi. Shuning uchun xam ularning kelib chiqishi jihatidan har xil. Xususan, ularning ko'pchiligi turli kasb vakillari nutqidan adabiy tilga o'tgan. Ba'zi frazeologizmlar o'tmishdagi bir xalq tarixiy faktlariga, shuningdek, qadimgi tarixning afsonalari va faktlariga asoslanadi. Frazeologizmlarning bir qismi bizga diniy kitoblardan kirib kelgan bo'lib, xalq maqollari, matallari, yozuvchilar, olimlar, jamoat arboblarning ifodalari ham kiradi.

H.Burger frazeologizmlarni uch guruhini ajratib ko'rsatadi:

1. voqelikning predmetlari, jarayonlari va hodisalarini bildiruvchi murojaat;
2. grammatik munosabatlarni o'rnatuvchi strukturaviy;
3. muloqotda muayyan vazifani bajaradigan kommunikativ frazeologizmlar [1]

Frazeologizmlar - bu ma'lum grammatik toifalarga birlashtirilgan, mutlaqo ajralmaydigan so'zlarning ekvivalentlari. Semantik birliklar, masalan: j-meins auf die Birne geben "birovning boshiga bir shapaloq tort", über zwei Ecken j-n. / etw kennen "bir narsani, nimanidir o'ninchi qo'l orqali bilish." [2]

Frazeologizmlarning strukturaviy-semantik tasniflash bu komponentlarning semantik birlashishi darajasiga asoslanadi. Bu tasnifga ko'ra frazeologizmlar to'rt guruhga bo'linadi:

1. frazeologik birikmalar;
2. frazeologik birliklar;
3. frazeologik kombinatsiyalar;
4. frazeologik iboralar.[3]

Tilni o'rganishda frazeologizmlarning ahamiyati nihoyatda muhim, chunki u tilga rang va ta'sirchanlik beradi, muallif fikrini yanada tushunarli, ishonarli qiladi. Frazeologizmlarni ilmiy jihatdan o'rganish tilning o'zini bilish uchun muhim ahamiyatga ega. Frazeologizmlar lug'at bilan chambarchas bog'liq holda mavjud bo'lib, ularni o'rganish ularning tuzilishi, shakllanishi va tilda ishlatilishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Raqam - miqdorning ifodasi sifatida xizmat qiluvchi tushuncha, ya'ni uning yordamida predmet, hodisalarni sanash amalga oshiriladigan va miqdor kategoriyasining tilda namoyon bo'lish usullaridan biri ekanligini bildiradi.

Miqdor kategoriyasini mavhum tafakkur kategoriyasi sifatida shakllantirishning dastlabki bosqichi ob'ektlarning aniq to'plamlarining ekvivalentligini o'rnatish bosqichidir. Son tushunchasi alohida ob'ektlarni sanash natijasida paydo bo'lgan. Evolyutsiya jarayonida ko'rinish va ob'ektivlik sonning mavhum g'oyasiga o'rnini bosdi. [4]

Ob'ektlarning yoki ularning qismlarining tashqi munosabatlarini, shuningdek xususiyatlarini, ularni ifodalovchi miqdor kategoriyasi raqamlarda eng aniq ifodani oladi. Vazifalar sonli komponentning raqamlar yoki nutqning boshqa qismlariga munosabatini aniqlashni o'z ichiga olmaydi.

Qayd etilishicha, "**raqamli komponent**" deganda raqamga aniq yoki yashirin murojaatni o'z ichiga olgan so'z tushuniladi. Frazeologizmda son komponentlar yangi ma'no kasb etadi. [5]

Frazeologizmlarni "bir" raqami bilan solishtirganda, ushbu frazeologizmlar guruhi nemis tilida eng ko'p ifodalanganligini ko'rish mumkin. Bir bilan qo'llanilgan frazeologizmlar: misol uchun "Erst die Arbeit, dann das Vergnügen" (avval salom, so'ngra kalom, avval ishla, keyin o'yla) Erst muss man seine Pflichten erfüllen, dann kann man sich erholen und seinen Lieblingsbeschäftigungen nachgehen. "Harald, du läufst jetzt nicht weg! Wie oft habe ich dir schon gesagt: „Erst die Arbeit, dann das Vergnügen“ ushbu frazeologizm manosi avval o'z biriktirilgan vazifalarni bajarish keyin boshqa ishlarni bajarishni tushunish mumkin, grammatik jihatdan son, ot, bog'lovchilardan tashkil topgan. "Mir ist alles eins" (menga farqi yo'q) semantik ma'nosi neytral va ushbu frazeologizm grammatik jihatdan ot, olmosh, fel va sondan tashkil topgan, "sich mit jm eins wissen (fühlen)" (birovning fikrini baham ko'rish) semantik manosi his tuyg'u, grammatik jihatdan ushbu frazeologizm predlog, fel va sondan tashkil topgan. einswerden (sein) "(rozi bo'lish, kelishuvga kelish) tuyg'uga to'la, "jm eins auf, vor die Birne geben" (shapaloq), jm. eins auf die Nase geben" (shapaloq) va boshqalar. Maqol va matallarga kelsak, bu yerda frazeologizmlardan farqli o'laroq, bir til doirasida sinonimiya jarayoni sodir bo'ladi.

Ushbu maqolada ko'rib chiqiladigan keyingi guruh tarkibiga "ikki" raqami kiritilgan frazeologik birliklardan iborat.

“Ikki” sonli frazeologik birliklarga xos xususiyatlardan biri bu deyarli har bir birlik uchun ekvivalentning mavjudligi bo‘lib, u ko‘chma komponent, semantika, sintaksis, boshqa ikki tilda asosan o‘xshashdir. Masalan:

Nemis tilida: So sicher, wie zweimal zwei ist vier. O‘zbek: ikki marta ikki to‘rt bo‘ladi.

Nemis tilida: Zwei Köpfe sind besser als einer. O‘zbek tilida: Bir bosh yaxshi, lekin ikkitasi undanda yaxshi. / Aql yaxshi, lekin ikkitasi yaxshiroq.

Nemis: „Niemand kann zwei Herren dienen“. Man kann immer nur eine Sache grundlich tun. O‘zbek tilida: bir ishning boshini tutgan maqul. Har doim bitta ish qilish mumkin. Ushbu frazeologizm ot, son, feldan tashkil topgan

Nemis tilida: Man soll nicht zwei Hasen auf einmal jagen. / Wer zwei Hasen auf einmal jagt, fängt keinen. O‘zbek tilida: Agar siz ikkita quyovni quvsangiz, bittasini ushlay olmaysiz, ya‘ni ikkita kemani boshini tutgan g‘arq bo‘lar. Ushbu frazeologizm ot, son, fel va predlogdan tashkil topgan. [6]

Bunday misollarni ko‘plab keltirish mumkin, lekin men allaqachon taqdim etilgan frazeologizmlar haqida bir necha so‘z aytmoqchiman. Xususan, bir qator ekvivalentga ega maqollar (zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen; ikkita qushni bir tosh bilan o‘ldirish), ularning konstruktiv dizayning o‘ziga xosligiga qaramay, obrazli mazmunning asosini tashkil etuvchi belgilarning to‘liq mos kelmasligini ochib beradi va natijada frazeologizmlarning semantik ahamiyati yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Ularning ma‘nosi ba‘zi bir harakatni belgilashda bo‘lib, uning bajarilishi ma‘lum mahorat, epcillikni talab qiladi.

Yuqoridagi misollardan ko‘rinib turibdiki, nemis tilining frazeologizmlarini o‘zbek tili frazeologizmlarigda o‘xshashni topish mumkin. Biroq, bu iboralarning semantikasiga kelsak, ba‘zi bir kelishmovchiliklar mavjud.

Frazeologizmlar keyinchalik parchalanmaydigan va odatda uning qismlarini o‘z ichida qayta joylashtirishga imkon bermaydigan bir butun sifatida ishlatiladi. Frazeologizmlarning semantik uyg‘unligi juda keng doirada o‘zgarishi mumkin: frazeologizmlarning ma‘nosini uning tarkibiy so‘zlaridan kelib chiqmaslikdan tortib, birikmalarni tashkil etuvchi ma‘nolardan kelib chiqadigan ma‘noli frazeologizmlargacha davom ettirish mumkin. So‘z birikmasining turg‘un frazeologizmga aylanishi leksiklashuv deyiladi. [7]

Umuman olganda har bir frazeologizmlarning ma‘nosi sonning u yoki bu xususiyati, ramziyligi yoki u bilan bog‘liq assotsiatsiyalarga asoslanganligi isbotlangan. Bu holat sonli tarkibiy qismlarga ega bo‘lgan ko‘plab frazeologizmlar milliy va madaniy o‘ziga xosliklarga ega ekanligini ko‘rsatishi mumkin.

References:

1. Burger, H. Phraseologie / H. Burger – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co. KG, 2015. – 241 s.
2. Vasilev N.L. Til va tegishli semiotik tizimlar // Vestn. Mord. universitet - Saransk, 1996.
3. Шанский, Н.М. Фразеология современного русского языка / Н.М. Шанский – М.: Высшая школа, 1985. – 186 с.
4. Likhter Yu. Nemis tilidagi raqamlarning ramziyligi // Vestn. stud. ilmiy orollar. - Yaroslavl, 2005. - No 3. - C. 102-104.

5. Liskova N.N. Zamonaviy nemis tilining og'zaki komplekslarining bir qismi sifatida EINS sonining semantikasi // Til birliklarining semantik-stilistik jihatlari. - Ufa, 1990. - S. 44-48.